

VOORPUBLICATIE

De nazi-leerling

Dick Woudenberg – zoon van NSB-kopstuk Jan Woudenberg – werd aan de Reichsschule in Valkenburg opgeleid voor een elitepositie in het Derde Rijk. Eind april 1945 werd zijn klas gemobiliseerd en vertrok Dick, 16 jaar oud, naar SS-regiment Totenkopf.

MISCHA COHEN

ILLUSTRATIES ERIK KRIEK

HET BERICHT VAN HUN MOBILISATIE KWAM NIET ONVERWACHT voor Dick en zijn klasgenoten van de zesde klas van de Reichsschule in Valkenburg. De oudere klassen waren al naar het front gestuurd, ze hoorden geruchten over jongens die krijgsgevangen zouden zijn gemaakt of waren gesneuveld. Best vreemd dat de leraren hun leerlingen zonder slag of stoot naar de oorlog lieten vertrekken, dacht hij even, maar net zomin als bij zijn leraren kwam het bij hem op om zich tegen zo’n bevel te verzetten. Ze waren genazificeerd, opgeleid om soldaten van Hitler te zijn. Gehoorzaamheid was een kernbegrip in de nazi-ideologie. Ze hadden hen ieder bevel kunnen geven en ze zouden het hebben opgevolgd. ‘Ihr sollt nie nach dem Warum fragen!’ had Heinrich Himmler gezegd toen hij op bezoek was op hun school. Ze wisten dat dit een oorlog was waarin je heldendaden kon verrichten, waarin je een IJzeren Kruis kon verdienen, zoals Hitler zelf in de Eerste Wereldoorlog, maar waarin je ook kon sneuvelen. De dood was ingecalculeerd, jezelf wegcijferen in dienst van een ideaal was een integraal onderdeel van de nationaalsocialistische leer. *Du bist nichts, dein Volk ist alles* was een mantra die niet ter discussie stond. De jongens hadden geleerd het Führer-Prinzip te huldigen waaruit iedere individuele nuance was verdwenen: één volk, één rijk, één leider.

De scholieren meldden zich dus gehoorzaam bij een compagnie in het naburige dorp. Zo werden zij, een stuk of tien soldaten van zestien, als allerlaatste lichting ingelijfd in het SS-regiment Totenkopf. Als het mijn noodlot is om naar het front te gaan, laat me daar dan maar eervol sterven, dacht Dick. Zo dachten zijn klasgenoten er ook over. Maar ze waren vooral heel bang, zonder dat ze dat aan elkaar durfden toe te geven. De luitenant die de leiding had over het peloton, dat al behoorlijk gedecimeerd was, ging ervan uit dat Dick en zijn klasgenoten konden omgaan met granaten en geweren. Dick had op school en tijdens een Hitlerjugend-kamp weliswaar even met geweren getraind, maar hij was te onhandig om zo’n wapen snel en effectief te kunnen gebruiken. Wel waren ze op school bestookt met propaganda over strijd en oorlogvoering. Had zijn vader, de nationaalsocialistische vakbondsleider Jan Woudenbergh, niet gezegd dat echte eensgezindheid in de oorlog wordt gesmeed? En dat er geen hechtere band bestaat dan die van gemeenschappelijk vergoten bloed? Nu het bijna zover was, dacht niemand aan deserteren, al verwachtten ze bij de eerste de beste vijandelijke aanval te sneuvelen.

Het waren weken van wanhoop en er zat niet veel anders op dan het einde onder ogen te zien. Een stralende heldendood in dienst van een zegevierend *Germanje*, waarover ze in de veilige bescherming van de Reichsschule in Valkenburg hadden kunnen fantaseren, zat er nu niet meer in. Zelfs Dick was zijn rotsvaste geloof in de nationaalsocialistische *Endsieg* langzamerhand kwijtgeraakt en hij vermoedde dat ook de beloofde geheime Duitse wapens geen nieuwe wending meer aan de oorlog zouden kunnen geven. Hij begreep inmiddels dat het Duizendjarig Rijk althans in de nabije toekomst helemaal nergens zou worden gevestigd.

ZO’N UITGEBLUST EN SMERIG GROEPJE

Ze waren tamelijk willekeurig gedumpt bij de dichtstbijzijnde Duitse eenheid in de buurt van de school. Het zootje ongeregeld waarbij ze zich moesten aansluiten, kon je nauwelijks nog een peloton noemen. Dat ze zich bij zo’n uitgeblust en smerig groepje

Als sterven zijn voorland was, dan voor een zaak waarin hij ten volle geloofde. Hij zou zich desnoods doodvechten.

twintigers moesten voegen, was een teleurstelling voor Dick. Er was weinig heldhaftigs aan. Niets aan de soldaten herinnerde nog aan een standaardregiment, of het moest het insigne met het doodshoofd van de SS-Division Totenkopf op hun pet zijn. De legerkleding was op en Dick en de andere schooljongens bleven dus gewoon in hun schoolplunje rondlopen. Wel waren er nog helmen en geweren voor iedereen.

Twee van zijn vrienden hadden het aangedurfd om te vluchten. Ze hadden net iets teveel verhalen gehoord over gesneuvelde leerlingen van de Reichsschule. Dick had nog even geaarzeld of hij niet met hen mee moest gaan, maar hij wilde niet het risico lopen om als deserteur te worden opgehangen. Afgezien van die angst voor de strop wilde hij ook echt niet deserteren. Als sterven zijn voorland was, dan toch liever voor een zaak waarin hij ten volle geloofde. Hij zou zich desnoods doodvechten.

Om de daad bij het woord te kunnen voegen, oefenden ze hoe ze moesten schieten met een pantservuist, een wapen waarmee je een tank onschadelijk kon maken. Ze hadden verhalen gehoord over een Nederlander, Gerard Mooyman, die aan het oostfront op één dag een hele reeks Russische tanks had uitgeschakeld. Hij had daarvoor als eerste Nederlander het Ridderkruis gekregen en daarvan waren ze behoorlijk onder de indruk. Dat was ook precies de bedoeling van de nazi’s: Mooyman en zijn Ridderkruis werden ingezet als propagandamiddel om de inzet van Nederlandse soldaten in het Duitse leger te vergroten.

Dicks bewondering voor Mooyman voorkwam niet dat hij nogal onhandig was met die pantservuisten; hij verwachtte niet dat hij er ooit een tank mee zou raken.

Granaten, geweren, dit was dus echt oorlog. Maar onder de soldaten heerste eerder gelatenheid dan enthousiasme. Iedereen wist dat ze aan het slothoofdstuk van een verloren strijd begonnen, maar niemand durfde dat hardop te zeggen. Daar kwam bij dat het peloton waarbij ze onderdak hadden gevonden niet alleen qua kleding een rommeltje bleek te zijn. Dick was op school strakke discipline gewend geweest en hij en zijn klasgenoten vonden hun nieuwe strijdmakkers onbegrijpelijk ongedisciplineerd. Ze volgden bevelen niet of alleen traag en mokkend op en lieten zonder enige gêne blijken dat ze totaal geen zin hadden om te marcheren of te vechten.

Het waren simpele jongens die zoveel mogelijk afstand hielden van de oud-leerlingen van de Reichsschule, die een elitegezelschap vormden. Dat imago werd nog versterkt door hun speciale uniformen van de Nationalpolitische Lehranstalt, ook wel Napola. Er ontbrak geen knoop aan hun jasjes en er was geen vlek op te zien. Terwijl de andere soldaten in versleten en vuile uniformen liepen, nog net geen lompen.

Dick en de andere jongens van de Reichsschule voelden zich verre van welkom en waren dus terughoudend. Daar kwam bij dat ze als vanzelf onder elkaar weer Nederlands waren gaan spreken. De Duitse soldaten konden hen dus niet verstaan, maar zij de Duitsers wel, en dat versterkte het onderlinge wantrouwen. De soldaten beschouwden de schooljongens als fanatieke vertegenwoordigers van het nazisme, die

Dick en de anderen waren de Führer gaan beschouwen als hun steun en toeverlaat, als een krachtige vaderfiguur.

hen er ongetwijfeld bij zouden lappen als ze iets verkeerd deden. De acht van Valkenburg waren verbaasd toen ze dat hoorden. Zij als zestienjarigen zouden hun medesoldaten aangeven? Hoezo? En bij wie dan? Langzamerhand begreep Dick het beter, het was chaos om hen heen en ze hoorden verhalen over standrechtelijke executies zonder enige vorm van proces. Het geringste vermoeden van insubordinatie was al genoeg om iemand tegen de muur te zetten. Zij waren als Napola-leerlingen recht in de leer en de soldaten van Totenkopf waren uitgeput en oorlogsmoe. Het enige wat ze nog voelden was honger, het enige wat ze nog wilden was naar huis.

De schooljongens kregen een sergeant-begeleider toegewezen die ze Beckmesser noemden, naar het belachelijk rechtlijnige personage uit *Die Meistersinger von Nürnberg* van Richard Wagner. Beckmesser was maar twee jaar ouder dan Dick, maar hij gedroeg zich als een typische Reichsschule-leraar en was misschien nog wel rechter in de leer dan Dick en de andere schooljongens, die hij duidelijk beneden zijn niveau vond. Ze marcheerden in de omgeving van wat er nog over was van een front. Waar precies de Russen zaten en waar de Engelsen was niemand helemaal duidelijk.

Twee à drie weken sjouwden ze zo rond onder leiding van de pelotonscommandant, luitenant Altmann. Ook hij zal gedacht hebben: laat ik vooral geen ideologische vergissingen maken, want voor ik het weet geven die scholieren me aan. Maar zijn belangrijkste doel was dat peloton van veel te jonge, deels uitgeputte, doodvermoeide soldaten bij elkaar te houden en te voorkomen dat ze de vijand tegen het lijf zouden lopen. Want er was maar één angst groter dan die om als deserteur te worden opgehangen: de vrees om in handen te vallen van de Russen. De verhalen die ze te horen kregen over de wreedheid van het Rode Leger waren angstaanjagend. De commandant had bedacht dat hun regiment de Russen dus beter kon ontlopen. Het leek veiliger om te worden ingerekend door de Engelsen, die het oorlogsrecht wel respecteerden. Dus liet hij het regiment zoveel naar het westen uitwijken als mogelijk was zonder de argwaan te wekken van de fanatieke ex-leerlingen van de Reichsschule.

FATALISTISCHE OVERTUIGING

Rond 1 mei drong het bericht door dat Hitler een paar dagen eerder was overleden. Over de precieze omstandigheden werd niets gezegd. Zijn dood werd omfloerst aan het peloton meegedeeld, met als conclusie dat de Führer heldhaftig in de strijd was gevallen. Op de oudere soldaten leek het niet veel indruk te maken. Zijzelf waren tenslotte nog niet dood en al hadden ze er niet veel zin meer in, ze zouden gewoon doorvechten zolang hen dat bevolen werd. Admiraal Karl Dönitz, de nieuwe Duitse rijkspresident, had de leiding van Hitler overgenomen. Maar Dick en de andere schooljongens waren de Führer gaan beschouwen als hun steun en toeverlaat, als een krachtige vaderfiguur bij afwezigheid van hun eigen vaders. Hun band met Hitler was inmiddels sterker dan die met hun ouders. Dick voelde een grote leegte, een sterk

gevoel van verlatenheid. Het was alsof een geliefd familielid was overleden, en daardoor werd hij zich nog sterker bewust van zijn eigen sterfelijkheid.

Op een avond begin mei vertelde een onderofficier aan de Reichsschule-leerlingen dat zijn grootvader in de Eerste Wereldoorlog de tocht naar de baai van Scapa Flow had meegemaakt. De gegijzelde Duitse oorlogsvloot had daar de eigen schepen na de overgave massaal tot zinken gebracht om ze niet in handen van de Engelsen te laten vallen. Dat verhaal, dat door de onderofficier in de geromantiseerde heldhaftige naziversie werd verteld, versterkte Dicks fatalistische overtuiging dat zijn verblijf op aarde nu bijna ten einde was. In de chaos van die dagen was sneuvelen vreemd genoeg het enige wat nog zinvol leek.

SCHUTTERSPUTJES

Ze bleven schijnbaar doelloos rond rijden terwijl het de commandant nog steeds lukte om geen Russische troepen tegen het lijf te lopen. Ze hoorden verhalen over plunderingen, martelingen en verkrachtingen, en in een gevecht met rondtrekkende plunderaars zou hun peloton zeker aan het kortste eind trekken. Steeds vaker en steeds duidelijker klonk in de verte het geschut van het naderende front.

De groep bleef dicht bij elkaar en verplaatste zich vooral 's nachts, op de paar met houtskool gestookte legervoertuigen waaraan steeds weer iets anders mankeerde. Tijdens de reparaties moesten ze soms hele stukken lopen met hun spullen op de rug. Vaak waren ze nog maar net bezig om hun kampement op te slaan als er alweer een nieuw bevel tot verplaatsing kwam.

Terwijl ze dus eigenlijk uit de buurt van de vijand probeerden te blijven, dacht Dick nog steeds dat ze optrokken naar het front. Hij was uiterst gespannen en voortdurend op zijn qui-vive, klaar om elk volgend bevel uit te voeren en te vechten met de voorlopig nog onzichtbare vijand. Zodra het peloton ergens aankwam, parkeerden de soldaten hun vrachtwagens onder bomen en struiken en groeven schuttersputjes om zich van daaruit te kunnen verdedigen.

Vaak overnachtten ze vervolgens ook in die schuttersputjes en lagen ze dus vooral wakker, waardoor een verlamrend gebrek aan slaap ontstond en een oververmoeidheid die aan uitputting grensde. De bevoorrading haperde. Soms kregen ze een stuk brood, soms een plakje worst. Het was een hongerrantsoen, en honger bracht Dicks denken naar het primitiefste niveau. Hij voelde zich smerig, ellendig en verlaten, hopeloos op zichzelf teruggeworpen.

Ze kregen het bericht dat Berlijn op 2 mei was gevallen, nadat een paar weken eerder Hannover al was ingenomen door het Amerikaanse leger. Het west- en het oostfront waren eind april samengekomen bij de Elbe. Hoewel Dick en zijn klasgenoten begrepen dat de capitulatie nabij was, interesseerde het langzamerhand niemand meer hoe het ervoor stond met het Germaanse Rijk. Om hen heen overheerste gelatenheid en ook hun eigen gedachten overstegen zelden de basisbehoeften: hoe krijg ik genoeg te eten en waar kan ik slapen?

Als het peloton ergens wat langer neerstreek en ze hoopten te kunnen uitrusten, moesten ze met een paar man wachtlopen. Op een nacht stond Dick alleen op wacht; zijn medewachtpost was in slaap gevallen. Het was niet koud en hij bleef een tijdje stilstaan terwijl hij in de duisternis staarde. Er doemde een groot, leeg niets op, waarin

Hij was klaar voor een aanval; hij zou zich niet verweren en hopelijk zou één doeltreffend schot voldoende zijn.

geen ruimte was voor de toekomst. Plotseling wist hij met grote zekerheid: hierna kan niets meer komen. Dit is het einde van alles. Hij voelde geen emotie, maar het werd een steeds helderder inzicht, meer vanuit zijn gevoel dan vanuit zijn verstand. Dat hier alles ophield, betekende dat hij snel zou sterven. Dick schrok niet van de gedachte. Hij wilde niet anders – niet uit doodsverlangen, maar vanuit een totaal gebrek aan levenslust. Sneuvelen was de enige logische uitkomst in deze uitzichtloze situatie. Hij was klaar voor een aanval van welke vijand ook; hij zou zich niet verweren en hopelijk zou één doeltreffend schot voldoende zijn.

VERZET WAS ZINLOOS

De volgende ochtend won de routine het tijdelijk weer van de wanhoop, maar tijdens die paar weken aan het front raakte Dick vertrouwd met het idee van de nederlaag van het Duitse leger. Het was zelfs bijna een opluchting toen het peloton in de eerste week van mei in zijn geheel krijgsgevangen werd gemaakt. Na een zoveelste verplaatsing in de buurt van Flensburg, vlak bij de Duits-Deense grens, werden ze onverwacht omsingeld door een groep Engelse soldaten. Het bleken Desert Rats, militairen van het Britse 3th Royal Tank Regiment van de 7de Pantserdivisie, die na de gewonnen Slag om de Ardennen naar het noorden waren getrokken.

Verzet was zinloos en de pelotonscommandant besloot dat dit het juiste moment was om zich over te geven zonder dat zijn jonge soldaten zich hoefden te verweren en er doden zouden vallen. Net als de andere Totenkopf-soldaten leverden Dick en zijn medescholieren hun wapens in en staken ze hun handen in de lucht. De Engelsen begeleidten het groepje naar een door prikkeldraad omheind veldje achter een boerderij. Zo werd wat voor Nederland Bevrijdingsdag was, zijn eerste dag in gevangenschap. Bang was hij niet. De scholieren spraken vrijuit met de Engelse soldaten, jongens zoals zichzelf, hoogstens een paar jaar ouder. In de boerderij was een commandopost ingericht waar de krijgsgevangenen werden geregistreerd. Zo ontdekten de Engelsen dat er bij dit legeronderdeel een aantal Nederlandse jongens hoorden. De commandant van de Engelse eenheid bleek een Nederlandse kapitein te zijn. Hij riep de scholieren stuk voor stuk bij zich om ze in weinig militaire taal te laten weten dat ze een stelletje tuig waren. De jonge Totenkopf-soldaten kregen een flink pak rammel van de commandant, die daarbij een boksbeugel gebruikte. Dicks vriend Hans van Straaten was er het ergst aan toe; zijn linkeroog was dichtgeslagen en hij bloedde behoorlijk. De kapitein leek door het dolle heen.

Omdat de Nederlanders keurig op alfabetische volgorde werd binnengeroepen, was Dick als laatste aan de beurt. De commandant gaf hem als welkom een paar stevige klappen en vroeg vervolgens – vreemd genoeg in het Duits – hoe hij zo stom had kunnen zijn om in Duitse krijgsdienst te treden. Dick antwoordde volgens het boekje en binnen de doctrine van zijn opleiding: ‘*Um mein Land zu retten.*’ De

kapitein barstte uit zijn vel bij die misplaatste verklaring en schakelde over naar zijn moedertaal: uit zijn mond hoorde Dick voor het eerst het woord ‘landverrader’. Hij had zich kennelijk al genoeg uitgeleefd op de anderen en Dick mocht zonder al te veel verdere klappen afdruipen. Bij zijn klasgenoten bleek het uiteindelijk ook mee te vallen. Ze hadden alleen wat blauwe plekken en een paar gekneusde ribben.

Toen Dick werd teruggebracht naar het omheinde weiland, was het duidelijk dat het afgelopen was – de oorlog was voor hem voorbij. Een vriendelijke Engelse soldaat, die iets ouder was dan Dick, gaf hem en Hans van Straaten, die nog steeds bloedde, een mok koffie. De eerste echte koffie in tijden, geen *Ersatz*, geen surrogaat. De soldaat maakte een verontschuldigend gebaar, waarmee hij leek te willen zeggen: met die klappen van mijn commandant ben ik het niet eens. Ze brabbelden wat Engels en hij vroeg: ‘Wat een raar bruin uniform hebben jullie aan, wat is eigenlijk jullie rang binnen de SS?’ Dick antwoordde: ‘We hebben helemaal geen rang, we zijn schooljongens.’ *School boys?* Daar begrepen de Engelsen niets van.

HITLER WAS VERDWENEN

Van het veldje achter de boerderij werden ze naar een grote kazerne in de buurt gebracht, die tot de nok was gevuld met krijgsgevangenen. Dick en de anderen werden tot hun geluk een kamer in geduwd waar stapelbedden met matrassen stonden. Voor het eerst in maanden hoefden ze niet op de grond te slapen. Toch lag Dick wakker, want de hele nacht door hoorde hij geschreeuw en kreten van gevangenen die mishandeld werden. Zou hij ook aan de beurt komen?

De volgende dag meende iemand te weten dat als de Engelsen onder de gevangenen concentratiekampbewaarders ontdekten, ze die, Geneefse Conventie of niet, meteen lamsloegen. Dick hoorde geruchten over de misdaden die in de kampen waren begaan, maar op dat moment drong de gruwelijkheid ervan nog niet tot hem door en twijfelde hij er ook aan of die verhalen wel klopten. Was het geen propaganda?

Vroeg in de ochtend werden de jongens met veel gefluit en geroep uit bed gejaagd om in marsorde aan te treden op de ruime appèlplaats. Ze moesten zich opstellen in rijen en iedereen moest zich helemaal uitkleden en zijn kleren op een stapeltje leggen. Om de beurt moesten ze naar een van de zes tafeltjes lopen waar een Engelse soldaat zat die ieders gegevens noteerde. De notulist monsterde Dicks graatmagere lichaam en zei verbaasd: ‘*But you are only sixteen years old!*’ Hij antwoordde netjes: ‘*Yes sir*’.

Iedereen mocht zich weer aankleden, maar Dick kon zijn uniformjasje niet vinden en maakte zich zorgen, want in de linker bovenzak zat nog steeds de foto van Hitler waarop hij *Unser Führer!* had geschreven. Hij vond zijn jasje terug met een kapotgetrokken voering. Hitler was verdwenen, net als zijn pen en zijn portemonnee. Hij vond het geen ramp dat hij zijn talisman was kwijtgeraakt, na de dood van de Führer was het fotootje niet meer zijn belangrijkste bezit. Hij begreep bovendien dat het niet handig was om na de Duitse nederlaag zo’n portretje op zak te hebben. Toch hield hij er ook het pijnlijke gevoel aan over dat hem een dierbaar familiestuk was afgepakt. <

Dit is een bewerkte voorpublicatie uit het boek *De nazi-leerling* dat eind april verschijnt bij Uitgeverij Atlas | Contact, 244 pagina's, € 21,99